
Uvodna bilješka

U povodu četrdesete obljetnice povijesne 1971. godine, koja je u kolektivnoj nacionalnoj memoriji označena kao povijesna godina “hrvatskog proljeća”, naš je časopis organizirao znanstveni skup na temu “Hrvatska i Jugoslavija – 1961-1971” (metaforično iskazano: “hrvatsko i jugoslavensko proljeće”).

Kao mjerodavno svjedočanstvo spoznajne izazovnosti ove teme može poslužiti tumačenje suvremene jugoslavenske (i hrvatske) povijesti vrhunskog znalca Dennisona Rusinowa. Po njegovu sudu, “jugoslavenski eksperiment” iznimno je izazovan *case study* političke i društvene modernizacije. Ekonomskim i političkim reformama u desetljeću 1960-1970. godine stvoren je sustav koji se ne bi mogao “razumno nazvati totalitarnim, pa čak ni partijskom autokracijom. Impresivan broj autonomno organiziranih i institucionalno legitimnih snaga, koje predstavljaju raznorodne interese i vrednote većine ako ne svih društvenih slojeva [...] Rezultat je definiran u ovoj studiji kao policentrična poliarhija koja uključuje mrežu elita [...] Pojavljivanje i kasnija evolucija te poliarhije pruža zanimljiv i sugestivan *case study* okolnosti i mjera do kojih se može razviti nepatvorena politička demokracija bez višestranačkog sustava” (D. Rusinow, *The Yugoslav Experiment*, 1977: 346).

Programski ključan politički tekst hrvatskog proljeća, koji precizno iskazuje povijesne ambicije onodobnog Saveza komunista Hrvatske u društvenom razvoju Hrvatske i demokratskom preustrojstvu Jugoslavije u zbiljsku federativnu političku zajednicu, referat je Savke Dabčević-Kučar na X. sjednici CK SKH (15. siječnja 1970). U njemu je veoma precizno i argumentirano prokazana ispraznost tadašnje (koja do danas traje po zakonima historijske tromosti) malograđanske retorike o “osiromašenju i opljačkanosti Hrvatske” te jadikovki da svi u Jugoslaviji prolaze bolje od nje. Predsjednica hrvatskih komunista i jedna od najistaknutijih politekonomistica pokazala je da “mnogi podaci i činjenice govore o brzom i uspješnom privrednom i društvenom progresu Socijalističke republike Hrvatske”. Izdvojimo nekoliko rječitih podataka: u razdoblju od 1948. do 1969. godine Hrvatska je imala prosječnu stopu rasta od 7%, što je iznad jugoslavenskog prosjeka (isto kao Slovenija). Dohodak po stanovniku 1968. godine bio je 25% iznad jugoslavenskog pro-

sjeka, a dohodak po zaposlenom 7% veći od jugoslavenskog prosjeka. U industriji, zbog više produktivnosti, bio je veći od 13% (veći od slovenskog). U razdoblju od 1955. do 1969. vanjskotrgovinska razmjena Hrvatske prosječno je rasla 13% godišnje. Na Hrvatsku su otpadale i tri četvrtine prihoda od inozemnog turizma i preko 70% jugoslavenskog međunarodnog prometa. Brza je bila modernizacija hrvatskoga gospodarstva: “Po korjenitosti raspadanja agrarnih struktura i tempu promjene strukture stanovništva Hrvatska se za prethodno razdoblje svrstava negdje pri vrhu ljestvice takvih strukturnih promjena u svijetu”. Unatoč otvorenim problemima tadašnjega ekonomskog sustava (čisti računi, devizni vanjskotrgovinski režim, financijski kapital u savezним bankama) predsjednica CK SKH jednoznačno zaključuje: “Mi smatramo da su nezavisnost, suverenitet i progres Hrvatske i hrvatskog naroda mogući jedino u sklopu samoupravne Jugoslavije, zajednice ravnopravnih naroda, da je optimalan razvoj Hrvatske optimalan i za razvoj Jugoslavije u cjelini”.

Retrospektivni pogled tadašnjega glavnoga političkog aktera u Hrvatskoj konstitutivni je činitelj u razumijevanju i tumačenju ovoga povijesnog razdoblja (1961-1971). Već i navedeni podaci o dotadašnjoj strukturnoj preobrazbi hrvatskog društva upućuju na ogromna očekivanja hrvatskog političkog vodstva od budućeg razvoja, zasnovanoga na svestranom oslobađanju i afirmaciji demokratskih i duhovnih potencijala hrvatskoga i jugoslavenskog društva. Početak 70-ih godina dakle u znaku je kulminacije snažnog protustaljinističkoga vala, hrvatskoga i jugoslavenskog “proljeća”, u srazu sa silnim otporima konzervativnih interesa i shvaćanja ne samo u političkoj eliti nego i u cijelom spektru interesa i shvaćanja izraslih iz dotadašnjeg modela državno-paternalističke vladavine. Taj je emancipacijski val započet početkom, a ubrzan sredinom 60-ih godina velikom privrednom i društvenom reformom (od 1964/1965, kao preobrazbom autarkičnoga gospodarstva, s ekstenzivnim razvojem, u realnu tržišnu privredu sposobnu da se uključi u međunarodnu podjelu rada), demokratizacijom političkog sustava (osudom političke policije i demokratizacijom Saveza komunista, 1966-1969), afirmacijom izvorne političke funkcije republičkih i pokrajinskih Saveza komunista u organiziranju Saveza komunista Jugoslavije (1969), svojevrsnim duhovnim preporodom u kojem sivilo dogmatizma i jalovost ideološkog pravovjerja ustupaju mjesto pluralizaciji centara intelektualne živosti, otvorenosti prema svjetskim duhovnim kretanjima i buđenju kritičke javnosti. Hrvatsko (i jugoslavensko) proljeće upravo je taj, u našoj povijesti jedinstven val svestranoga (demokratskoga, privrednoga, kulturnoga) civilizacijskog otopljanja: nova generacija sposobnih i modernih komunista-reformatora u vrhovima republičkih Saveza komunista uspjela je inteligentno animirati širok društveni pokret, znatno širi od samog SK, radi zbiljskog prevladavanja anakronog režima državno-vlasničkog partijskog monopola i otvaranja prostora zbiljskim osobnim, društvenim, političkim slobodama, dakle demokratskom socijalizmu. Predstojao je još jedan, odlučujući reformski zahvat, posljednji logični korak u procesu napuštanja

stare formule socijalizma i Jugoslavije: preobrazba Jugoslavije, najprije ustavno, u istinsku federativnu političku zajednicu suverenih republika i autonomnih pokrajina (1971). Nikad u povijesti nismo bili bliže, i konceptijski i po vodećim ljudima, mogućnosti ozbiljenja europskog lika demokratskog socijalizma.

Represivni kontraudar nadmoćnih snaga socijalnoga i političkog konzervativizma (1971/1972) – fatalni amalgam staljinističkog monopolizma, autoritarne političke kulture, egalitarističkog sindroma i oslonca na velesilu “Velikog brata” – definitivno je hrvatsko (i jugoslavensko) društvo, i konceptijski i po vodećim ljudima, srozao na posve besperspektivnu varijantu “realnog socijalizma”.

Za razliku od zapaženoga velikog skupa o hrvatskom proljeću održanog na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 13. i 14. listopada 2011. u organizaciji Centra za demokraciju i pravo *Miko Tripalo*, koji je pozornost svojih sudionika fokusirao na 1971. godinu (vidi Jakovina, Tvrтко, ur., 2012: *Hrvatsko proljeće 40 godina poslije*, Zagreb), naš je osnovni motiv bio okupiti skupinu kompetentnih istraživača koji bi, polazeći od obljetnice 1971. kao *povoda*, kritički i slojevito osvijetlili cijelo ključno desetljeće jugoslavenske i hrvatske povijesti (1961-1971), razvojna dostignuća na političkome, ekonomskom i kulturnom planu, ne samo u demontaži autoritarnoga staljinističkog režima nego u veoma složenom i protuslovnom društvenom gibanju s nizom emancipacijskih dosega, ali i s brojnim modernizacijskim i demokratskim deficitima.

Skup je održan 18. studenoga 2011. na Fakultetu političkih znanosti. Na njemu su sudjelovali naši i strani znanstvenici, politolozi (Lalović, Strpić, Petak, Jantol, Radonjić, Jović, Dubravica), ekonomisti (Kovač, Zović-Svoboda, Wertheimer-Baletić) i pravnici (Padjen). U ovom tematskom broju objavljujemo prvi dio izlaganja sa skupa, a drugi dio priloga objavit ćemo u sljedećem broju ili brojevima. U tematski smo blok uvrstili i prijevod članka Dennisona Rusinowa te prvi dio studije profesora emeritusa Darka Suvina.